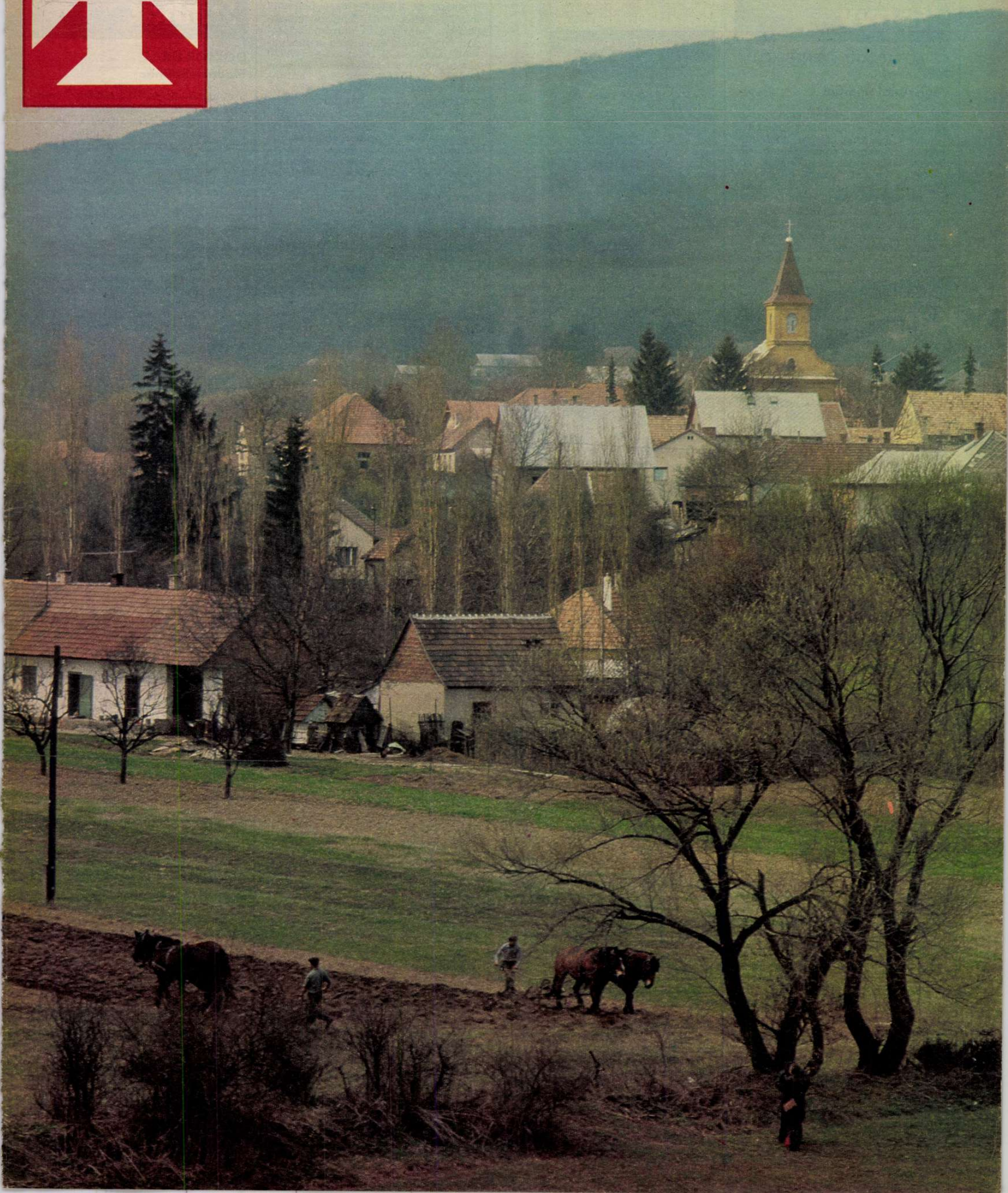

1979. MÁJUS 6. XVI. ÉVFOLYAM **18.** SZÁM 48 OLDAL ÁRA: 7,- FT

TARTALOM

A címlapon: Pilisszentkereszt Szalay Zoltán felvétele (Cikkünk az 5–8. oldalon)	
A hátlapon: Buzsáki lányok Fényes Tamás (MTI felvétele) (Lásd a 24–25. oldalt)	
Heti ajánlat Kaján: "Hajóvontatók"	2–4
Szeberényi Lehel: Pilisszentkereszt, világíts!	5–8
Gyárfás Miklós: Irodalmi rajzolatok	9
Vargha Balázs: Debreceni diákköltözetek	10–11
Védett emlések (Szász Imre)	12–13
Miért választottam? Illés Endre: Szigorlat (elbeszélés)	14–15
Radnóti Miklós: Október, délután – Pipacs (versek)	
Erwin Strittmatter: A gúnár (elbeszélés)	16–17
Nicolas Freeling: Ha megtudják a macskákat! 21. (regény)	18–19
Infarktusz (Gazsó L. Ferenc)	20–21
Magyarok New York képernyőin (Molnár Károly)	22
Szemelvények új könyvekből Klasszikus orosz költők (Fekete Sándor) Fuskin, Gyerzsavin, Tyutsev, Fet, Nyekraszov, Jeszenyin, Mandelstam versei	23
Élő népviselet (Székely András)	24–25
Böloni Farkas Sándor két amerikai kiadása (Gál István) A müncheni Staatstheater magyar karmestere (Horváth Tamás) Moldova György Gumikuttyája – Párizsban	26
Hasta mañana (Faragó Vilmos)	27
Sckkírozó „ellen-Csinom Palkó” (Zugán István)	
Chopin (Szántó Judit)	28
Emberek nélkül is emberi (Czeizing Lajos fotókiállítás)	29
Halálnak halálával (Balog János) Csalók vagy hazafiak? (Bán Magda) Több hazai sorozat (Ökrös László) Fél Hét (Tamás István)	30–31
Rádió- és tv-műsor	32–33
A gazdagság zavara (Dogossy Katalin)	34–35
Pszkov (Csala Károly)	36–37
Keresz szellemében (Flórián Tibor) Rejtvény	38
Kertész Balázs: A Deszkapalánk Oravecz Imre: Niki – Maci mosogat (versek)	
Tavaszi az Állatkertben (Tokaji András)	39
Világ-Tükör Miért kevés a sok új dráma? (Gátlólgyi Judit) Meglepő „malacságok” (Zádor Erika)	40–42
Hazai Tükör	43
Babszem Jankó könyvtára (Molnár Aurél) Nem divat a férfidivat? (Pálffy Judit)	44
Levelezés Küldjön egy képet!	45
A holnap mérnökei (Trencsényi Imre) Agyvonal (Nógrádi Gábor) A nyelvtanulásról	46

SZEBERÉNYI LEHEL

Pilis-szentkereszt, világíts!

Miközben autónk a csöpögő ködöt szétfröccsentve, a hegyek közé tart velünk, ennek az útnak sok-sok előzménye felülül bennem, onnan kezdve: hogyan is keveredtem én a köznek ebbe az ügyébe, méghozzá a „frontvonal” katonái közé, ahol az egész szív és egész lélek fegyvere kívántatik. Az írástudó felelőssége és lelkiismerete, e kettős imperatívusz erős töltést kapott az élménytől.

Vagyis, midőn a hazai nemzetiség dolga izgatni kezdett, ott volt a magam alapélménye: a gyermekként megélt kisebbségi sors az első Csehszlovák Köztársaságban, a „másodrendű” állampolgár ismerős közérzete. Bizony, a megkülönböztetés légkörében némely csehektől és szlovákoktól abban az érzékeny gyermekkorban kapott emberi gesztus, „másodrendű” állampolgári mivoltom tapintatos feledtetése máig elkísér, sokkal inkább — tudatom mélyére bevágott nyomként —, mint a bántások, az emberi méltóságot ért megaláztatások. Mai, kicsit nosztalgikus színezetű vonzódásom a cseh és szlovák néphez ide keltezhető.

Mikor először találkoztam a Pilisben egy hegyi patak medrében játszadozó, szlovák anyanyelvükön csivitelő gyermekekkel, meglepődtem kicsit. Elsőre: a szlovák gyerekeken, másodikra: magamon. Noha ismereteim folytán természetesen tudtam, hogy Magyarországon nemzetiségi szórványok élnek, realitásként nemigen tartottam őket számon. Nemigen gondoltam rá, hogy az államalkotó nemzetnek, melyhez magam is tartozom, gondja-dolga-tennivalói lehetnek velük, vagyis úgy gondoltam: amit kellett, megtettük, Magyarországon ez a kérdés — a szocialista humánus szellemében — megoldott. S így olybá tűnt, mintha a kérdéssel együtt valójában maguk a kérdéses etnikai csoportok is megszűntek volna, felszívódva az államalkotó nemzet testébe.

A magam ilyesféle — érzelmileg semleges, nevezük: közömbös — hozzáállása a dologhoz, tudtam, nem egyedül, a hazai hozzáállásra jellemző általánosan is. Passzív jószándékúságunkkal teljesen elégedettek voltunk, s lelkünkben úgy gondoltuk: magatartásunk a hazánkban élő más ajkúakkal szemben nemesebb, mint sok, nemzetiségekkel együttélési kényszerülő államalkotó nemzeté, ahol aktív hozzáállással dicsekedhetnek, az elnyomás finomabb, vagy durvább aktivitásával, melynek kísérő jelensége, fasisztoid indikátora a csendes vagy nem csendes gyűlölködés bizonyos légkörben többé-kevésbé általánossá harapózó érzelmi aktivitása. Hogy

van a hozzáállásnak másfajta aktivitása is, amely több erő a mi ötvenes évekbeli passzív jószándékúságunknál, és amelynek érzelmi töltete a legmagasabb rendű humánus — ott a Pilisben sejtettem meg, s néhány évvel később, a közügyek közelébe jutván (s éppen nemzetiségi falkák képviselőjében), teljes világossággal tudatosult is bennem.

A pilisi hegyi pataknál (az ötvenes évek végén) még csak szemöldököm szökkent fel, midőn faggatózásomon (az iskolában is így beszélnek-e?) maguk a gyerekek csodálkoztak el legjobban: én nem tudom, hogy az iskolában magyar a nyelv? A tanító bácsik magyarul beszélnek, és hogy is beszélhetnének másként. Ezt olvashattam ki a gyerekek bizonytalan, ámuló, már-már bugyuta feleletéből, melyben nyoma se volt holmi nemzetiségi tudatnak, vagy piruló érzékenységnek.

Igy fest hát a valóságban az a példás megoldottság — költözött belém az elűzhetetlen rossz érzés —, amiben általánosan ringatjuk magunkat. Vajon számon kérhetjük-e másoktól, amit mi sem teszünk meg itthon? Netán ők is a legnyugodtabb lelkiismerettel, önáltatásban élnek, az alkotmányok, a törvények szép szavainak babérjain ülve?

A hatvanas évek elején, hogy Duna-kanyari lakos lettem, s tevékenyen belefolytam itt a köz dolgaiba, már tudatosan utaztam el Pilisszentkeresztre (majd Pilisszentlászlóra és Szántóra is), azzal az írói és közemberi elszánnással, hogy amennyire csak lehet, felderítem magamnak a nemzetiségi lét e hazai terepét. Riportok sora kísérte utazásaimat a pilisi erdők fehér foltjain. Mi van a felszín alatt? — űzött az írói felelősség jelszava, s gyötört a tennivágyó közemberi lelkiismeret, az államalkotó, tehát előnyösebb helyzetben levő nemzet tagjaként is.

Tanulságos utak voltak, s tulajdonképpen jókedvűek is, mert távlataiban eredményt ígértek. Sőt, regisztrálhattak már fontos eredményeket. Egybeestek ugyanis a fokozottabb kormányzati odafigyeléssel nemzetiségi politikánk érvényesülésére a gyakorlatban. Napirenden volt e szándékaiban helyes politika finomítása, igazítása a kor és a tapasztalatok kívánalmai szerint, lévén a levegőben az érzékenyebb érdeklődés reneszánsza hazánkban is, miként Európa-szerte a nemzeti kisebbségek és szórványok sorsa iránt. Ennek az érdeklődésnek a fényében mindjárt az is látszott, alig-alig akad

Már maga ez is erősen aktív hozzáállást igényelt nemzetiségeink dolgához — pozitív módon, a legmagasabb rendű humánus szellemében. Hát még a továbbiak!

Mert világos, hogy a modern élet nemzetiségi megtartói egy régi, a múltba utalt életforma abroncsai nem lehetnek. Ezekre, mint az önbecsülés tudatosított, hagyományként megőrzött masszívumára új, élő, fejlődőképű kultúrát kell építeni, mely szinkronban van az új életformával, azt nem béklyóba köti, hanem új tartalmával gazdagítja. Nemzetiségi színeit, ízeit e kultúrának kis szórványközösségeink természetesen a nagy anyaközösségek eleven forrásairól kell hogy feltöltsék. És nekünk nemcsak segítenünk kell az eleven áramlás, de szórványközösségeinket képessé is kell tennünk a befogadására. Magyarán, meg kell tanítanunk a közvetítő élő anyanyelvre, mely elfoglalhatja a több száz éves holt töredéknyelv helyét, lévén ez az új kultúrák közvetítésére teljességgel alkalmatlan. Szlovák és német szórványközösségeinkre egyképp ez állt, s ha a szerbre nem, tudatos (sajátos egyházi és klasszikus kultúráján nevelkedett) értelmiségének érdeme.

A feladatok hát menten feltornyosultak, mihelyt új módon álltunk a dologhoz. S hogy gyors eredmények is születtek, nem utolsósorban köszönhető annak a felhajtó szélnek, mely a nemzetiségi politikára akkoriban az addigiaknál is intenzívebben odafigyelő kor-

mányzat felől jött. A népfront, a tanácsok, főképp a megyei tanács testületeiben a megérett idő fölöttébb kedvező légkörében munkáltatták ki a tennivalókat. S a végrehajtás előtt mindennél magasra emelkedtek a sorompók. Készségesen, gyorsan.

Most látszottak a nehézségek is, de most látszott az is, hogy a nemzetiségi tudat felbresztéséhez nem is kell oly mélyen a felület alá nyúlni. E tudat hálásan felel az érintésre.

A munkát az elején kezdve, arra jutottunk, hogy egyenest és merészen a közepébe kell vágni. S midőn meghirdettük a terület évente más-más községben tartandó nemzetiségi találkozóit — kicsit még félve, nem fulladunk-e bele —, kellemes meglepetésként ért a falvak vártnál is kedvezőbb „visszajelzése”. Csaknem valamennyi nemzetiségi közösségünkben minimális ösztönzés elegendő volt, hogy felderüljenek az arcok, s a belekésedés valóságos népmozgalmat szüljön a hagyományok tudatosító leltárba vételére és felelevenítésére. Különösen meglepő volt a nehezebben szervezhető felnőtt lakosság aktivizálódása. Akár az öreg tárgyak leporolása, szidolozása, előmutatása dolgában, akár mesék, dalok, szokások kiszabadításáról volt szó az emlékezet pókhálójából. Lelkesen álltak össze énekkarokba, sőt tánckarokba, korukat meghazudtolón. Olyan dalokról, táncokról derült ki, hogy örömszerző, tetszést arató kincsek, amelyekről eddig azt hitték, hogy inkább szegényellátóknak, mert mint a régi öregektől maradt

holmik, együgyűeknek és gyermekesnek tetszetek a mai korban.

Esztendőn át foglalkoznivalót adott a hagyománymentő, hagyományörző munkában a találkozókra készülés. S hogy minden esztendőben rendeztünk találkozót, többé-kevésbé folyamatosra serkentett. Maguk a találkozók igazi népiünnepellé sikeredtek, a régi nagy búcsúnapokra, majálisokra emlékeztettek. Igen alkalmasak voltak rá, hogy az egyes nemzetiségi csoportok a maguk értékeire ébredjenek, önbecsülésüket visszaszerezzék, izmosítsák, s a nemes versengésben barátságok szülessenek, erősödjenek a különböző, de a tájban egymásra utalt közösségek között.

E nemzetiségi találkozók mára kiszélesedtek (több napos s megyei érdekű, kiállításokkal és tanácskozással is megtűzdelt rendezvényeké), s immár maguk is hagyománnyá váltak másfél évtizedes múltjukkal a Duna-kanyar kulturális életében. S ha az országos hírű, televíziós csatateret járt pilisszentkereszti Pávakört, vagy a még híresebb pomáz-szentendrei Vujicsics együttest felemlítjük, a büszkeség jóleső érzése fut végig rajtunk. Hátuk mögött, amiből kintöttek, a mi másfél évtizede jó ügyként elindított s azóta gyökeret eresztett szerény vállalkozásunk.

A milyen könnyen ráálltak nemzetiségi falvaink hagyományaik feltámasztására, oly nehezen, majdnem bizalmatlanul fogadták a modern anyanyelvi kultúra kínálatát, mindenekelőtt az élő, irodalmi anyanyelvet. Idegenkedés az újtól? Vagy a megküzdéshez nem fülött a fog érte? Pedig ez a nyelv nyithatta csak az anyanyelvű könyvek, filmek, színházak zárját, hozhatta befogható közelbe az élő, lüktető anyanyelvi kultúrát.

Népfrontos képzeletünk horizontján ott lebegtek már a felnőtt nyelvművelő klubok, de még az iskolákban is bizonytalanul állt az irodalmi anyanyelv tanításának helyzete.

A pilisi erdők szlovák falvainál maradván: többnyire még a pedagógusok is hiányoztak, akik megfelelő színvonalon taníthatták volna az irodalmi szlovákot. Honnan is teremhetek egyszerre? Képzés se igen volt korábban, meg aztán ezek a falvak kettős bezártságuk (földrajzi és nyelvi) miatt fehér hollóként, ha adtak értelmiséget, az se igen hullott ide vissza, még kevésbé tért meg öntudattal népe felemelésére. Gondoljunk csak bele, a felszabadulás előtt e falvakban alig akadt gyermek, aki a falusi iskola néhány osztályával ne mondott volna búcsút a betűnek. Szentlászlóról senki se került feljebb, Szentkeresztről is csak ketten jutottak el a gimnáziumi érettségig az egész Horthy-éra alatt, s mindössze hatan szerezték meg húsz év távolában a polgári iskola végbizonysítványát. Ma minden évjárat jó néhány tanulót ad a felsőbb iskoláknak, s pusztán a budapesti szlovák gimnáziumba több pilisszentkereszti gyerek jár jelenleg is, mint amennyi a múltban együttvéve eljutott az elemi magasabb tanintézetbe. (Jó alapunk van a bizakodásra, hogy lesznek közöttük, akik teli tarsolyukkal visszatérnek a hegyek közé, e falvak üdvére.)

Az anyanyelv oktatása nem véletlenül Pilisszentkereszten indult be legkorábban, s folyik azóta is megfelelő rendszerességgel és a lehetőségek adta legjobb színvonalon. Három hivatástudattal megáldott, jól képzett pedagógusa volt ehhez az iskolának. Ahány pilisi falu, anynyiféle öreg tájnyelvet beszél, közülük a szentkereszti áll legközelebb az irodalmi szlovákhoz. Adva voltak hát az előnyös feltételek, mégis számos nehézséggel kellett még itt is szembenézni. A szülői ellenállást már említettem. „Minek ez, úgyse veszi hasznát a gyerek” — vetették ellene az anyanyelvi oktatás tervének. „Elég nehéz neki az az iskola amúgy is, minnek még ilyesmivel is kínozni.” Volt, aki így beszélt: „Azt már tudja a szüleitől, azt a haszontalan beszédet, nem kell azt neki tanulni.” Csak hosszas rábeszélésre írták be a szülők gyerekeiket szlovákra. Az új szellemű magyar igazgató maga is latba vetette a tekintélyét. Pilisszentkereszten enyhe nyomást gyakoroltak a lakosságra a nemzetiségi anyanyelv érdekében. Milyen másképp hangzik ez, mint a nemzetiségi anyanyelvre gyakorolt „enyhe nyomás”, melyre sajnos még ma is vannak külföldi példák, a huszadik századi humanitás (akár szocialista humanitás) leple alatt.

Való igaz, hogy a hátrányos helyzetből induló szentkereszti gyerekeknek küzdelmesebb színteret jelentett és jelent az iskola magyar anyanyelvű osztályos társainál.

Élnek a klubok

A buszt nemrég még gyanakvással fogadták, ma a sűrűbb járatokért hadakoznak

A pilisszentkereszti Pilisi Páva együttes

SZALAY ZOLTÁN felvételei

